

Cechy liberalizmu

Czym jest liberalizm? Termin ten pochodzi z języka łacińskiego (liber – wolny, liberalis – odnoszący się do wolności). Pojęcie to może oznaczać metodę refleksji nad życiem społecznym, sposób rządzenia państwem, konkretną partię, jak również ideologię. Pojęcie liberalizmu nie jest jednoznaczne, zwłaszcza w odniesieniu do różnych sektorów życia indywidualnego i społecznego. Dla niektórych liberalizm to indywidualna wolność człowieka i jego prawa w życiu społeczno-politycznym. Dla innych liberalizm to przede wszystkim wolność ekonomiczna i postulat wolnego handlu.

Według autora słownika filozoficznego – Paula Foulquie – liberalizm to doktryna, w której prawa człowieka mają być chronione w stopniu maksymalnym, i ma być to robione przy minimalnym interwencjonizmie państwa.^[1]

Państwo powinno zapewnić jedynie porządek publiczny, a interweniować może w wypadku naruszenia podstawowych praw człowieka, np. chroniąc dzieci przed wyzyskiem. Liberalizm może oznaczać partię polityczną. W wielu krajach istnieją partie liberalne, socjo-liberalne, demokratyczno-liberalne i inne.

Liberalizm nie obejmuje oczywiście wszystkich dziedzin życia ludzkiego, dlatego należy wyodrębnić różne sektory i typy liberalizmu. Najczęściej wyróżniane typy liberalizmu to: ekonomiczny, filozoficzny, polityczny, religijny. Liberalizm ekonomiczny wywodzi się od Adama Smitha i jego teorii „niewidzialnej ręki rynku”, liberalizm filozoficzny odwołuje się do oświecenia – to właśnie wtedy w XVII i XVIII wieku uwidoczniły się filozoficzne założenia liberalizmu.^[2]

Założenia odwołujące się do nominalizmu, przywołują rozum, aby usankcjonować proces autonomizacji jednostki. Nominalizm to pogląd filozoficzny, który odrzuca istnienie pojęć ogólnych.

Nominaliści, tacy jak Locke czy Hobbes, uważali, że każdemu pojęciu odpowiada jednostkowy konkretny przedmiot. W myśl tej koncepcji, uznali percepcję zmysłową za pierwszy i jedyny etap naukowej wiedzy, a idee ogólne dotyczące życia społecznego były dla nich nieważne i nieistotne.^[3]

Korzeniem nowożytnego liberalizmu był indywidualizm, i to nie tylko filozoficzny, ale też polityczny i religijny. Rzecznikiem liberalizmu politycznego był Machiavelli. W swojej rozprawie pt. „Księżę” pokazał dominację polityki nad religią i etyką.^[4] Religia utraciła swoją rolę dominującą w życiu społeczno-politycznym już po reformacji. Duchowni przestali być przewodnikami sumień, a stali się raczej urzędnikami państwowymi. Można powiedzieć, że doktryna liberalna dokonała sekularyzacji państwa, jak również przyspieszyła rozdział religii i państwa.

Ta różnorodność form liberalizmu nie wyklucza istnienia cech wspólnych. Wolność, własność i odpowiedzialność – te trzy słowa zdają się stanowić o istocie liberalizmu. Trudno wyobrazić sobie istnienie systemu liberalnego bez choćby jednego z tych trzech elementów. Jeśli chodzi o własność – mamy na myśli własność prywatną. Można przyjąć, że miarą naszej wolności jest wielkość posiadanej przez nas własności. Z kolei warunkiem wolności jest odpowiedzialność. To pokazuje, że liberałowie mówiąc o wolności, nie mieli nigdy na myśli całkowitej swobody i braku ograniczeń dla jednostki. Odpowiedzialność u liberałów łączy się ściśle z moralnością.^[5]

W podręczniku współczesnych doktryn, wydanym w Stanach Zjednoczonych w 1972 roku., jego autor Lyman T. Sargent wskazał na następujące cechy doktryn liberalnych: „Mające tendencje do faworyzowania zmian, posiadające wiarę w rozum ludzki, skłonne używać władzy rządu dla polepszenia warunków bytu ludzi, faworyzujące wolności jednostkowe, ambiwalentne w odniesieniu do ludzkiej natury”^[6]

Liberalizm jest kierunkiem, w obrębie którego zawsze, w większym czy też mniejszym stopniu, występują następujące elementy: wiara w postęp, doktryna indywidualizmu, doktryny preferujące prawa wolnościowe, akceptujące własność prywatną, przyjmujące ograniczenie funkcji państwa, postulujące ograniczanie władzy aparatu państwowego. Część myślicieli akcentowała bardziej jedną lub drugą z wymienionych cech, traktując ogólnie resztę zasad. Inni natomiast wymagali spełnienia jednej cechy w pełnym rozwinięciu. Niektórzy byli skrajnymi indywidualistami, a inni mogli interpretować zasadę indywidualizmu w sposób bardziej „łagodny”.^[7]

Ważnym elementem, o którym należy wspomnieć, jest to, że liberalizm narodził się u schyłku epoki feudalnej, jako filozofia prężnego mieszczaństwa, które aspirowało do należnej mu pozycji w ustroju. Przecistawiano się porządkowi feudalnemu i monarchii absolutnej. Jak wiadomo, ustrój feudalny opierał się na podstawie daleko posuniętej nierówności praw poszczególnych stanów, jak również na koncepcji prymatu grupy i społeczeństwa nad jednostką. Działalność jednostki były poddana licznym ograniczeniom. W ustroju monarchii absolutnej jednostka nawet ze stanu szlacheckiego, nie wspominając już o chłopach czy mieszczanach, nie mogła być pewna, ani swojego życia ani wolności, ani majątku. I właśnie przeciwko takiemu systemowi społecznemu i politycznemu skierowała się liberalna myśl polityczna. Interesy ekonomiczne wymagały wolności dla wszystkich poddanych, aby mogli zawierać umowy i rozwijać handel. Ponadto miały zapanować rządy prawa a nie samowola. Zaczęto też powoli mówić o współrzędach w państwie, widząc w tym lepszą gwarancję dla swoich interesów.

Burżuazyjni liberałowie, walcząc ze skrzepowaniem porządku stanowego, występowali w interesie całego społeczeństwa. Mieszczaństwo uwalniając siebie z „więzów feudalnych”, było pierwszą z klas uciskanych, która uzyskała swoją świadomość i siłę, aby rozpocząć rewolucję.^[8]

W definicjach liberalizmu za cechy charakterystyczne uznaje się indywidualistyczną koncepcję człowieka, potwierdzającą gwarancję swobody działania jednostkom – zwłaszcza w dziedzinie polityki i gospodarki. W znacznym stopniu jest też usunięta interwencja państwa z życia gospodarczego, tolerancyjność i brak rygoryzmu.

Jednostka i jej dobro uznawane są za wartość naczelną, której podporządkowana ma być organizacja całego społeczeństwa. Genezy tego indywidualizmu można szukać już w średniowieczu np. u Kartezjusza. Indywidualizm nie ogranicza się tylko do spraw wolności osobistych, swobody, wolności wypowiedzi i stowarzyszeń. Indywidualizm mówi też o prawie do nabywania własności osobistej. Wolność byłaby niczym bez własności indywidualnej – dlatego te dwie zasady są ze sobą nierozzerwalnie związane.

Patrząc w przeszłość, można zauważyć, że zasada wolności nigdy w pełni nie mogła być wprowadzona w życie, bez równoczesnego wewnętrznego przekonania moralnego i bez dochowania wierności pewnym zasadom moralnym. Krótko mówiąc, wolność jest nierozzerwalnie związana z odpowiedzialnością.^[9]

Innym ważnym elementem liberalizmu jest wiara w postęp i możliwości doskonalenia się ludzi, a także polepszania warunków życia. Liberałowie twierdzą, że w toku ludzkich dziejów dokonuje się rzeczywiste doskonalenie człowieka, poprawa jego warunków życia. Liberałów można nazwać ewolucjonistami – bo tak jak w ewolucji naturalnej – lepszych rozwiązań poszukują metodą prób i błędów. W ogóle pojęcie zmiany jest bliskie liberałom. Już na początku XIX wieku partia liberalna była nazwana „partią ruchu”, w odróżnieniu od konserwatystów, nazywanych „partią porządku”. Ponieważ liberalizm zakłada, że człowiek jest z natury dobry i dąży w toku rozwoju do doskonalenia się, nie ma się co dziwić, że kolejną zasadą charakterystyczną dla liberalizmu jest zasada leseferyzmu, jak również instytucja ograniczonego rządu

liberalnego.^[10]

Koncepcja państwa liberalnego wywodzi się od klasycznych liberałów. Wspomniana koncepcja, w żadnym wypadku nie jest nacechowana anarchistycznymi tendencjami, nikt tutaj nie uznawał państwa za zło konieczne. Jest tutaj prezentowany pogląd, że w życiu społecznym istnieje spontaniczny porządek. Twórcy liberalnych koncepcji unikają poglądów, mówiących o tym, że państwo jest strażnikiem i dostarczycielem powszechnego dobrobytu. Państwo posiada jedynie odpowiednie instytucje, które chronią władzę, dzięki której podstawowe wolności zagwarantowane są wszystkim obywatelom.^[11]

Państwo liberalne może spełniać pewne pozytywne funkcje, które mieszczą się w realizacji tego głównego celu, jakim jest zagwarantowanie wolności. Zadaniem polityki liberalnej jest opracowanie takich projektów, które uwzględniają funkcje państwa, ale równocześnie nie zagrażają wolności. Instytucja ograniczonego rządu liberalnego jest do pogodzenia z wieloma odmianami systemu demokratycznego i może ona służyć, przy zastosowaniu różnych środków konstytucyjnych, obronie zasad i praktyk liberalnych. Np. w Wielkiej Brytanii sądowa ochrona wolności oparta jest na rządzie parlamentarnym i konwencji konstytucyjnej.^[12]

Państwo liberalne może również opierać swoje działania na prawie zwyczajowym tzw. common law, które rozwijało się w Anglii właśnie nie przez świadome akty prawne tworzone przez pracodawcę, ale ewoluowało stopniowo, jako wynik akceptowania lokalnych zwyczajów i dopasowywania tych zwyczajów do istniejącego systemu społecznego czy prawnego. Powstanie państwa liberalnego jest nierozzerwalnie związane z rozwojem systemu parlamentarnego. Nie przez przypadek liberalizm rozwinął się najlepiej w Anglii, w której instytucje parlamentarne powstały najwcześniej i umocniły się przed XVII wiekiem.^[13]

Ogólnie mówiąc, warunkiem państwa liberalnego we wszystkich odmianach jest to, aby władza i siła rządu ograniczone były przez system zasad i praktyk konstytucyjnych, w którym respektowana jest indywidualna wolność i równość obywateli wobec przepisów prawa. W fazie klasycznej liberalizm był kojarzony bardzo często z zasadą leseferyzmu. Adam Smith i inni szkoccy liberałowie dopuszczali wiele działań rządu w życiu społecznym i gospodarczym. W przypadku Adama Smitha było to np. wspieranie szkolnictwa i tworzenie różnego rodzaju instytucji pożytku publicznego. Takie zachowania i działania nie do końca są zgodne ze ścisłą interpretacją leseferyzmu. Można zauważyć, że klasyczni liberałowie godzili się na to, aby rząd spełniał różne funkcje i nie widzieli w tym konfliktu z zasadą obrony wolności ekonomicznej. Myślę, że bierze się to stąd, że klasyczni liberałowie interesowali się głównie ingerowaniem rządu w sprawy gospodarcze przy pomocy przymusu i nakazu. Atakowali oni taryfy i przepisy, które nakładały ograniczenia prawne na działalność gospodarczą i na ogół satysfakcjonowało ich znoszenie takich ograniczeń. Nie domagali się oni całkowitego wycofania państwa z życia gospodarczego.^[14]

W imię zasad leseferyzmu, można żądać jedynie tego, aby oparte na przymusie działania państwa były ograniczone do minimum niezbędnego do ochrony sprawiedliwości. Przy takiej interpretacji leseferyzmu działalność państwa może obejmować wszystkie rodzaje funkcji usługowych – nawet włączając w to państwo opiekuńcze – przy założeniu, że nie będą one spełniane w sposób związany ze stosowaniem przymusu.

^[1] S. Kowalczyk, Liberalizm i jego filozofia, Wydawnictwo Unia, Katowice 1995, s. 10

^[2] tamże, s. 9

[3] tamże, s.11

[4] N. Machiavelli, Księżę, tłum. W. Rzymowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1987, s.1-44

[5] S. Kowalczyk, Liberalizm i opr. cyt., s. 14

[6] tamże, s.16

[7] B. Sobolewska, M. Sobolewski, Myśl polityczna XIX i XX wieku. Liberalizm, PWN, Warszawa 1978, s. 9

[8] tamże, s.17

[9] S. Kowalczyk, Liberalizm ..., opr. cyt., s.29

[10] J. Miklaszewska, Libertariańskie koncepcje wolności i własności., Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1994, s.52

[11] J. Grey, Liberalizm, tłum. R. Dziubecka, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 1994, s.99-100

[12] tamże, s. 93

[13] tamże, s. 104

[14] B. Sobolewska, M. Sobolewski, Myśl..., opr. cyt., s.33-34

Jeśli szukają Państwo pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebują Państwo fachowych konsultacji to polecamy stronę [pisanie prac](#) - profesjonalna pomoc w pisaniu prac w granicach prawa.